

Росоха Наталія Михайлівна

викладачка

кафедра соціальної роботи

ЗВО Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

Карпатський інститут підприємництва, м.Хуст, Україна

kip_rosokha@uu.ua

<http://orcid.org/0009-0005-2986-689X>

ВИКОРИСТАННЯ АРТТЕРАПЕВТИЧНИХ МЕТОДІВ У ГРУПОВІЙ РОЗВИВАЛЬНО-КОРЕКЦІЙНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ: ТЕОРЕТИЧНІ ОБҐРУНТУВАННЯ ТА ПРАКТИЧНІ ПРИКЛАДИ ЗМІН СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Анотація. Сучасні соціальні ризики, пов'язані з воєнними діями, економічними труднощами та загальною нестабільністю, значно впливають на психоемоційний стан дітей, створюючи підґрунтя для виникнення тривожних і депресивних проявів, поведінкових проблем та труднощів у соціалізації. Це актуалізує необхідність пошуку ефективних методів психолого-педагогічної підтримки, серед яких особливе місце займає арттерапія як безпечний та природний інструмент вираження емоцій. Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та аналіз можливостей застосування арттерапевтичних методів у роботі з дітьми різного віку з метою зниження рівня емоційної напруги, розвитку комунікативних і соціальних навичок, а також сприяння їхній інтеграції у колектив. У процесі дослідження використано комплекс теоретичних та емпіричних методів. Результати дослідження показали, що арттерапія сприяє зменшенню проявів тривожності, агресії та емоційного напруження, стимулює розвиток креативності й самовираження, формує позитивний соціальний досвід. У молодших дітей спостерігається підвищення емоційної стабільності та покращення навичок спілкування, у старших – зростання рівня саморефлексії, адекватної самооцінки та конструктивного вирішення конфліктних ситуацій. Отримані результати підтверджують ефективність використання арттерапевтичних методів у розвивально-корекційній роботі з дітьми та доводять їхню значущість як інструменту соціально-психологічної підтримки у кризових умовах.

Ключові слова: арттерапія, групова робота, розвивально-корекційні методи, діти, соціальна адаптація.

Вступ. Умови сьогодення існування, які характеризуються негативними соціальними потрясіннями та кризами, несуть в собі вагомий вплив на психоемоційну сферу дітей. Військові конфлікти, захворювання, економічні проблеми та загальна нестабільність в суспільстві підвищують ризики для їхнього гармонійного розвитку. Це веде до травматичних переживань, психологічних розладів, поведінкових девіацій та труднощів з соціалізацією. Такі тенденції актуалізують питання розв'язкової та корекційної роботи з дітьми, яка націлена на підтримку їх психологічного благополуччя, розвиток адаптивних навичок та інтеграцію у суспільство.

Арттерапія вважається одним із найбільш ефективних та ресурсозберігаючих методів роботи з дітьми, особливо з тими, хто пережив травматичний досвід або має труднощі у вербалізації власних почуттів. Використання творчих засобів – малювання, ліплення, музики, танцю чи театральної імпровізації – відкриває дітям можливість виразити внутрішні переживання, мінімізувати емоційні труднощі та, водночас, розвивати когнітивні й соціальні навички. Важливим є й те, що цей процес відбувається у безпечному, символічному та ненасильницькому середовищі, де провідним засобом є не слово, а творчий акт.

Групова форма арттерапії посилює її терапевтичний ефект, оскільки створює атмосферу взаємної підтримки, сприяє формуванню почуття довіри й приналежності до спільноти. Саме такої колективної роботи дитина може отримати досвід співпереживання, прийняття та партнерської взаємодії, що має особливу цінність для її емоційного зростання й соціалізації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Останні роки засвідчили зростання інтересу до арттерапії як ефективного інструменту в практиці соціальної роботи та освітньому процесі. Як українські, так і зарубіжні науковці приділяють значну увагу

дослідженню можливостей цього підходу у роботі з різними категоріями дітей. Така увага обумовлена не лише теоретичними здобутками, а й практичними результатами, які підтверджують ефективність арттерапевтичних методів. Їхня цінність узгоджується з положеннями класичних психологічних теорій, що наголошують на важливості творчості як засобу вираження, самопізнання та відновлення емоційної рівноваги.

За визначенням В.Станішевської поняття «арттерапія» у науково-педагогічному контексті трактується як форма піклування про емоційне благополуччя та психологічне здоров'я особистості, групи чи колективу за допомогою художньої діяльності. При цьому акцент робиться на завданнях розвитку, виховання та соціалізації [7]. Так, можна говорити, що арттерапія – це метод корекційного впливу, який базується на використанні творчих процесів для допомоги в емоційному вираженні. Він також сприяє самопізнанню і покращенню психічного здоров'я людей. Цей підхід описаний у роботах відомих дослідників та практиків таких як К.Юнг, який розглядав творчість як шлях до несвідомого, а також А.Гілл, Е.Кітінг, В.Ловенфельд, Т.Пасто, Г.Прінцхорн, Л.Штейнхард та інші, які розвивали та систематизували розуміння арт-терапії як ефективного інструменту для роботи з внутрішнім світом людини.

Сучасні зарубіжні науковці активно досліджують ефективність арттерапії. Юнгівські думки про ефективність пісочної терапії продовжила розвивати L.Steinhardt [13; 14]. Вона акцентує увагу на глибоко символічному значенні матеріалів, які використовуються у пісочниці під час терапевтичного процесу. Також науковиця підкреслює, що вибір фігурок, предметів чи символів, які клієнт інтуїтивно розміщує у піску, не є випадковим – цей процес відображає несвідомі емоції, конфлікти, потреби, внутрішні образи та архетипи.

Дослідження K.Collie et al. [9] доводять універсальність арттерапії та її застосування у роботі з різними віковими групами та травмами. Автори заклали концептуальну основу для досліджень арттерапії як методу лікування посттравматичного синдрому, розміщуючи арттерапію в контексті інших методів лікування, окреслюючи теоретичне обґрунтування використання арттерапії як методу лікування. Також дослідниками рекомендовано групове лікування з елементами спеціалізованої підготовки з травматичної інтервенції.

Низка досліджень зосереджені на інтеграції арттерапії у комплексні програми соціальної реабілітації дітей з особливими потребами та тих, хто перебуває у складних життєвих обставинах. Наукова праця K.Wadeson [15] є фундаментальним узагальненням сучасних підходів до застосування арттерапії в роботі з різними категоріями клієнтів, у тому числі і з дітьми. Окремо авторка акцентує увагу на етичних аспектах та супервізії в арттерапевтичній практиці з дітьми. J.Gladding [10] наголошує на синергетичному ефекті поєднання арттерапевтичних методів з груповою динамікою.

Серед українських науковців сьогодення, що вивчають цю тему, слід зазначити праці О.Вознесенської [2; 3], яка показує, що арттерапія є ефективним методом відновлення особистості у часи соціальних криз та аналізує використання арттерапії у роботі з дітьми, які пережили травматичні події підкреслюючи її важливість в відновленні психоемоційного стану.

Особливу увагу приділено порівнянню різних наукових традицій і визначенню ролі арттерапії у психотерапевтичній і соціальній роботі у публікації І.Головатюка [4]. Автор аналізує становлення арттерапії як професійної діяльності у США та країнах Західної Європи, висвітлює основні акценти та підходи, запропоновані зарубіжними дослідниками.

Проблеми підвищення стресостійкості підлітків в умовах військової агресії за допомогою ресурсів арттехнік вивчала Н.Атаманчук [1]. Значну увагу вивченню теоретичних аспектів арттерапії та практичним напрацюванням в напрямку корекційного впливу арттерапевтичних методик на розвиток дітей з проблемами здоров'я та процесу їх проведення приділила В.Станішевська [7]. Її праці описують теоретичні підходи і практичне їх застосування при вирішенні психологічних проблем у тому числі і за допомогою групової арттерапії.

Цінним для розробки методики арттерапії є дослідження О.Ніколенко та ін. [6]. Розглядаються можливості використання артметодик у роботі з дітьми, які зазнали психотравмуючих впливів війни. Автори підкреслюють значення творчих практик для відновлення психологічної стабільності та формування навичок емоційної саморегуляції в учнів. Простежується гуманістичний підхід: арттерапія трактується не лише як корекційний метод, але й як ресурс для розвитку внутрішнього потенціалу дитини, зміцнення її здатності до самовираження та комунікації. Практичні результати підтверджують ефективність групових форм роботи, що сприяють почуттю підтримки, безпеки.

Незважаючи на значну кількість досліджень, недостатньо вивченим залишається питання системного впровадження та теоретичного обґрунтування використання саме групових арттерапевтичних технік у контексті соціально-корекційної роботи з дітьми в умовах українських реалій. Актуальною залишається потреба в розробці конкретних методологічних рекомендацій та аналізі конкретних практичних практик.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні та аналізі практичного досвіду використання арттерапевтичного методу у груповій розвивально-корекційній роботі з дітьми в цілях гармонізації їхньої особистісної та соціальної сфери. Для досягнення мети дослідження був використано набір доповнюючих **методів**. Теоретичний аналіз включав розгляд і з'єднання наукових книг, статей, робіт, дисертацій про арттерапію, соціальну роботу, психологію розвитку та корекційну педагогіку. Застосовувався системний підхід для розгляду арттерапії як частини соціально корекційної роботи. Порівняльний аналіз закордонного та вітчизняного досвіду дозволив відкрити спільні риси та особливості. Використовувався метод кейс-стаді для детального аналізу практичного досвіду роботи з певними групами дітей. Це дало можливість отримати глибоке знання контексту, розвитку процесів та результатів використання арттерапії.

Виклад основного матеріалу. Арттерапія, як спосіб психокорекції та розвитку, ґрунтується на думці про зв'язок між творчістю та психічним здоров'ям. Вона виходить з ідеї що творчий процес, участь у художній діяльності, має великий лікувальний потенціал, дозволяє людині показати свої внутрішні стани, конфлікти, переживання та емоції у безпечний і невербальний спосіб. Це важливо для дітей, які часто не вміють висловити свої складні почуття або, які пройшли через травматичні події, що блокують вербальні вираження [11].

Головним теоретичним обґрунтуванням ефективності арттерапії є її здатність активувати праву півкулю мислення, що відповідає за образне, інтуїтивне та емоційне сприйняття світу [12; 15]. Через образи, кольори, форми і звуки дитина може символічно показати те, що не може бути сказано словами. Цей процес допомагає емоційно звільнитися, подолати травматичний досвід і поєднати різні сторони своєї особистості. В арттерапії витвір мистецтва вважається дзеркалом внутрішнього стану автора, що дозволяє спеціалісту краще зрозуміти його потреби та динаміки.

У груповій роботі, арттерапія має ще більше переваг. Група створює відчуття єдності, приналежності та підтримки один одного. Діти можуть споглядати роботу інших, вчитися у них, долати відчуття самотності у боротьбі зі своїми труднощами. Це допомагає розвитку соціальних навичок – чуйності, єдності, терпимості, а також формуванню доброго досвіду взаємодії [8].

Основну відмінність індивідуальної арттерапії від групової відзначає В.Станішевська, акцентуючи увагу на те, що якщо перша несе в собі лікувальний характер і зосереджена на вирішенні індивідуальних проблем та причин розвитку розладів, то друга впливає саме на поведінкові процеси індивіда [7, с.26]. Крім того, авторка перераховує кілька навичок, які змінюються після використання арттехнік в групі. Вона створює простір для підтримки між людьми, допомагаючи колективно вирішити спільні психічні труднощі та емоційні переживання. Через участь в груповому процесі, людина може бачити наслідки своєї поведінки її вплив на інших, а також отримувати зворотний відгук в безпечному середовищі. Це допомагає глибше зрозуміти себе та динаміку стосунків між членами групи.

Групове арттерапевтичне середовище також відкриває можливості для засвоєння нових соціальних ролей, виявлення прихованих ресурсів особистості та вивчення того, як зміни в поведінці можуть змінити взаємини з оточенням. Участь у таких практиках

добре впливає на рівень самооцінки, допомагає формуванню цільної особистої ідентичності та розвитку навичок самостійного прийняття рішень. Так, групова арттерапія підтримує емоційне здоров'я та сприяє розвитку особистості в умовах емпатійної групи [7].

У випадку роботи з дітьми, арттерапевтичні методи мають важливу роль у створенні безпечного середовища для самовираження, емоційного розвитку та побудови добрих стосунків з іншими. Використання арттерапії в групі з дітьми має свої особливості, які полягають у поєднанні індивідуального творчого процесу і досвіду групової взаємодії, що відкриває великі можливості для розвитку емпатії, довіри, соціальних навичок та здатності до рефлексії.

Класифікація арттерапевтичних методів для корекційно-розвивальної роботи з дітьми залежить від психологічних та педагогічних цілей, які ставлять перед собою групова терапія. У випадку необхідності формування відчуття емоційної підтримки, навичок самоконтролю та з метою соціалізації варто виділити наступні групи методів: методи, що спрямовані на розвиток емоційного інтелекту дитини через створення образів її власного стану душі; пректування почуттів у метафорах; застосування кольорів і форм для виявлення внутрішніх переживань.

Такі вправи сприяють кращому усвідомленню власних почуттів, розвивають уміння ділитися ними з іншими та знаходити конструктивні способи їх вираження. Тож, «організуючи рисункові заняття, психолог реалізує функції емпатії; створення психологічної атмосфери та психологічної безпеки; емоційна підтримка дитини; тематичне структурування завдання; допомога у пошуку форми вираження теми; відображення і вербалізація почуттів і переживань дитини» [7, с.54].

Окрема група методів спрямована на розвиток соціальних умінь, зокрема співпраці, підтримки один одного, здатності думати про почуття інших. Зазвичай ці способи втілюються через спільне створення продукту – групових колажів, малюнків разом, казок, сцен або символічних вправ в яких кожна дитина має можливість внести свій вклад. До таких артметодик сучасні науковці у галузі соціально-поведінкових наук відносять казкотерапію, колажотерапію, колективне малювання, драматерапію, символдраму, пісочну терапію, мандалотерапію. Застосування арттерапевтичних практик у груповому форматі надає дітям можливість - реалізовувати власні творчі ідеї, отримувати досвід спільної діяльності, відчувати приналежність до групи та підтримку однолітків, що створює позитивний соціальний досвід взаємодії.

У межах корекційно-розвивального підходу ефективними є методи, спрямовані на релаксацію та розвиток навичок саморегуляції. Серед них – малювання під музику, створення «картини настрою», техніки вільної імпровізації на задану емоцію чи метафору, а також кольоротерапія. Такі методи сприяють зниженню емоційної напруги, підвищують рівень усвідомленості власних переживань та формують здатність до емоційного самоконтролю.

Важливим напрямом роботи з дітьми є використання ігрових технологій, які забезпечують безпечне середовище для подолання складних життєвих ситуацій. Ігрова діяльність відкриває можливості для апробації нових соціальних ролей, набуття досвіду співпраці, трансформації ставлення до проблемних обставин. Це, у свою чергу, формує підґрунтя для розвитку адаптивних моделей поведінки, зниження тривожності та підвищення впевненості у власних силах. Показовим прикладом такого підходу є лялькотерапія. У розумінні В.Станішевської «ляль-

котерапія – це вид арттерапії, який використовує корекційний вплив ляльки та є проміжним об'єктом у взаємодії дитини і дорослого. Метою лялькотерапії у корекційній роботі є подолання болісних переживань дитини, зміцнення її психічного здоров'я, покращення соціальної адаптації, формування правильної звуковимови та розвиток мовленнєвої компетентності. Крім того, цей метод сприяє вирішенню конфліктних ситуацій у контексті колективної творчої діяльності [7, с.82].

На думку І.Мазохи [5], групова арттерапія є дієвим засобом корекції агресивної поведінки підлітків завдяки поєднанню емоційних, когнітивних і соціальних механізмів впливу. Використання невербальних способів самовираження створює умови для опрацювання глибоких внутрішніх конфліктів, які часто складно передати словами. Водночас груповий формат терапевтичної взаємодії забезпечує формування та розвиток основних соціальних навичок, необхідних для ефективного адаптації у суспільстві.

У цілому, арттерапевтичні методи у груповій роботі виконують як корекційно-розвивальну функцію, так і сприяють зміцненню міжособистісних зв'язків, розвитку емоційної чутливості та створенню атмосфери взаємної підтримки. Важливим у такому процесі є не художня цінність створеного продукту, а сам пережитий дитиною досвід – досвід прийняття, безоцінного ставлення, можливості бути почутим, побаченим й визнаним у межах групового середовища. Це є основа гуманістичного підходу в арттерапії.

Практичне застосування методів. В рамках тематики було проведено дослідження на волонтерських засадах, яке включало співпрацю з громадськими організаціями та хабами, що надають підтримку дітям у складних життєвих обставинах на території громад Закарпаття. У дослідженні брали участь дві групи дітей (вік 7-10 років і 11-14 років), кожна з яких мала по 8-10 учасників. Групи формувалися з врахуванням згоди батьків або опікунів та готовності дітей до участі в роботі групи.

Підготовчий етап передбачав розробку програми групових арттерапевтичних сесій з урахуванням вікових особливостей та основних проблемних станів дітей (подолання тривоги, формування самостійності, розвиток комунікативних навичок). Також було отримано особисту згоду від батьків/опікунів учасників, і проведена підготовка матеріалів та обладнання для арттерапевтичного заняття (фарби, олівці, папір, глина пластилін, музичні інструменти, матеріали для колажу тощо).

Протягом 8-ми тижнів проходили щотижневі групові сесії тривалістю 60-90 хвилин кожна. Кожен сеанс мав просту структуру – вітання, розминка, основне заняття з арттерапії, обговорення, завершення. Заняття проводились досвідченими фахівцями: соціальним працівником та арт-терапевтом, з відповідним досвідом роботи. Велася спостереження за змінами у групі, поведінкою кожного учасника та їхньою взаємодією. Записували слова та жести реакції на завдання.

На етапі аналізу та інтерпретації результатів здійснювався розгляд творчих робіт дітей (малюнків, виробів, колажів) для дослідження емоційного стану, символічних значень та змін у прояві проблемних сторін. Проводився аналіз протоколів групових обговорень і рефлексії що дозволяло простежити висловлення почуттів, динаміку міжособистісних зв'язків та усвідомлення своєї поведінки. Також були проведені напівструктуроване інтерв'ю з педагогами та вихователями, які безпосередньо працюють з цією дитиною, для отримання їхніх спостережень та оцін-

ки змін у поведінці, емоційному стані дитини поза рамками арттерапевтичної сесії.

Практика показала, що арттерапевтичні методи можуть бути використанні у роботі з різними віковими групами дітей. Для молодших школярів (7-10 років) найбільш корисними є: «Малюнок мого настрою/сім'ї» для діагностики емоційного стану та сімейних відносин; «Малювання на великих аркушах разом» для розвитку співпраці і зменшення агресії; «Ліплення почуттів» для вираження і обробки емоцій, які важко сказати; «Казкотерапія з малюванням» для створення безпечного середовища, де дитина може проєктувати свої проблеми на казкові персонажі та знаходити рішення.

Для підлітків (11-14 років), враховуючи їх бажання у самопізнанні та спілкуванні, корисними є: «Робота з колажами про себе і своє майбутнє» для вивчення особистості та цілей; «Фототерапія» (використання готових фото або створення своїх) для обговорення почуттів, асоціацій і проблем; «Малювання мандал» як спосіб заспокоєння, зниження тривоги і пізнання себе; «Створення спільного графіті» (на великому аркуші) для розвитку співпраці, вирішення конфліктів та відчуття приналежності.

Кожна арттерапевтична сесія має чітку, проте гнучку структуру, спрямовану на забезпечення психологічного комфорту учасників та ефективності творчого процесу (Таблиця 1).

Таблиця 1.

Структура арттерапевтичного групового заняття

Етап заняття	Зміст діяльності	Мета та очікуваний результат
Вступ (вітання, розминка)	Коротке знайомство, ігрові чи рухові вправи для зняття напруги та налаштування на роботу	Створення дружньої атмосфери, формування відчуття безпеки та відкритості
Основна частина (інструкція та творча робота)	Надання завдання з арттерапії (чітке, але без жорстких рамок); час для індивідуальної або колективної творчості	Реалізація творчого потенціалу, розвиток самовираження та внутрішньої свободи
Обговорення та рефлексія	Добровільний обмін враженнями: діти розповідають про свої роботи, емоції та асоціації; фасилітатор забезпечує безоцінне середовище	Усвідомлення власного досвіду, розвиток комунікативних навичок, формування атмосфери взаємоповаги
Завершення (підсумок, подяка)	Коротке підбиття підсумків, слова вдячності, позитивне завершення сесії	Закріплення позитивного досвіду, формування відчуття значущості та підтримки

Джерело: сформовано автором

На початковому етапі відбувається вітання й коротка розминка, що створює дружню атмосферу, допомагає дітям зняти напругу та налаштуватися на спільну діяльність.

Основна частина заняття включає інструкцію з виконання завдання, яка подається у зрозумілій та доступній формі. При цьому зберігається баланс між чіткістю завдання і свободою творчого самовираження: дитина отримує орієнтири, але не обмежується жорсткими рамками. Значна частина часу відводиться для вільної роботи, що дає змогу кожному учаснику проявити індивідуальність і дослідити власні внутрішні переживання через творчість.

Після завершення творчої діяльності настає етап обговорення та рефлексії. Діти мають можливість, якщо відчувають готовність, поділитися думками

про свої роботи, емоціями й асоціаціями, які виникли під час заняття. Важливо, щоб ця частина проходила в атмосфері безоцінного прийняття, де фасилітатор дбає про збереження поваги до кожного учасника, почуттів і результатів творчості.

Завершується сесія колективною подякою та коротким підсумком, що закріплює позитивний досвід, створює відчуття завершеності й залишає у дітей почуття підтримки та власної значущості.

Результати дослідження. Емпіричне дослідження підтвердило високу ефективність використання арттерапевтичного методу у груповій соціальній роботі з дитиною. Спостереження за групою дітей молодшого шкільного віку (7–10 років) засвідчили позитивні зміни в їхньому емоційному стані та поведінці (Таблиця 2).

Таблиця 2.

Результати дослідження в групі дітей молодшого шкільного віку (7–10 років)

Сфера змін	Початковий стан	Результати після курсу арт-терапії	Індикатори змін соціальної сфери (приклади)
Емоційний стан та поведінка	Підвищена тривожність та агресія	Зниження рівня тривожності й агресії	Діти стали помітно спокійнішими. Малюнки світліших кольорів, форми м'якші; образи «страхів» менш загрозливі.
Комунікативні навички	Труднощі у взаємодії, замкнутість	Покращення комунікації, відкритість	Діти відкритіше взаємодіють, частіше звертаються по допомогу та пропонують її. Зростання здатності вербалізувати почуття.
Емоційний інтелект	Обмежений емоційний словник	Розширення емоційного словника	Діти краще розпізнають і називають власні переживання, виявляють чутливість до емоцій інших.

Джерело: сформовано автором

Зокрема, було зафіксовано зниження рівня тривожності й агресії: діти, які на початку курсу демон-

стрували підвищену тривожність та прояви агресивної поведінки, вже після 4–5 зустрічей ставали поміт-

но спокійнішими. Це відображалось й у результатах творчої діяльності: їхні малюнки характеризувалися використанням світліших кольорів, а роботи з пластиліну чи глини набували м'якших, більш гармонійних форм. Показовим є приклад малюнків «страхів»: на перших заняттях у них переважали темні барви й різкі кути, однак до завершення курсу ці образи ставали менш загрозливими або зникали зовсім. Водночас відзначалося покращення комунікативних навичок. Діти почали відкритіше взаємодіяти між собою під час виконання спільних творчих завдань, частіше зверталися по допомогу та пропонували її іншим. Зросла здатність вербалізувати власні почуття й по-

треби у процесі групових обговорень.

Окремої уваги заслуговує розвиток емоційного інтелекту. Учасники поступово розширювали свій емоційний словник, краще розпізнавали й називали власні переживання, а також виявляли чутливість до емоцій інших. Це свідчить про формування в дітей глибшого розуміння емоційної сфери, що є важливою умовою соціальної адаптації та гармонійного розвитку.

Результати спостережень за групою підлітків віком 11–14 років свідчать про позитивні зміни в особистісній та соціальній сферах їхнього розвитку (Таблиця 3).

Таблиця 3.

Результати дослідження в групі підлітків (11–14 років)

Сфера змін	Початковий стан	Результати після курсу арт-терапії	Індикатори змін (приклади)
Особистісна сфера	Занижена самооцінка, внутрішня критика	Підвищення самооцінки та самоприйняття	Використання колажів допомогло побачити сильні сторони та толерантно ставитися до слабкостей. Зменшення внутрішньої критики.
Соціальна сфера	Конфліктність, імпульсивність	Зростання навичок конструктивного вирішення конфліктів	Успішна робота над спільними проєктами (графіті). Зменшення конфліктності та імпульсивності у підлітків із проявами асоціальної поведінки.
Рефлексія	Неусвідомленість емоцій, недостатній самоконтроль	Розвиток навичок рефлексії	Підлітки почали осмислювати власні емоції, поведінку та її наслідки. Формування механізмів саморегуляції.

Джерело: сформовано автором

Найперше, було зафіксоване підвищення самооцінки та прийняття себе. Використання колажів і фотопроектів допомогло підліткам побачити власний образ із нової перспективи: відкрити сильні сторони, навчитися толерантно ставитися до власних слабкостей. Це сприяло зменшенню внутрішньої критики та підвищенню рівня доброзичливості у ставленні як до себе, так і до інших.

Наступне суттєвою відзнакою є зростання навичок конструктивного розв'язання конфліктів. Спільні артпроекти, зокрема створення колективного графіті, стали ефективним середовищем для розвитку вміння домовлятися, розподіляти ролі та шукати компроміси. Цей досвід позитивно позначився на атмосфері всередині групи, зробивши міжособистісні взаємини більш гармонійними. Важливо також зауважити, що у підлітків із проявами асоціальної поведінки спостерігалось зменшення рівня конфліктності та імпульсивності. Ці зміни підтверджувалися як самими учасниками, так і фахівцями, що супроводжували процес. І, нарешті, зафіксовано розвиток навичок рефлексії. Підлітки стали більш схильними до осмислення власних емоцій, поведінки та її наслідків, що свідчить про поступове формування в них зрілих механізмів саморегуляції.

Відповідно до цих спостережень можна стверджувати, що застосування арттерапевтичних практик сприяло емоційному розвантаженню підлітків та формуванню важливих соціально-психологічних компетентностей, які є підґрунтям для подальшої особистісної стабільності та соціальної інтеграції.

Отримані дані підтверджують висновки попередніх досліджень щодо користі арттерапії для дітей, особливо що стосується дітей, які опинилися в складній життєвій ситуації. Груповий формат виявився дуже корисним через можливість спілкування підтримки і розвитку соціальних навичок, що підходить до думки P,Arriaga et al. про спільний вплив

групової терапії [8].

Використання методу арттерапії продемонструвало свою ефективність у створенні можливості для дітей виражати почуття та досвід у невербальній формі. Це особливо важливо для тих, хто пережив травматичні події й має труднощі з вербалізацією власних емоцій. Як підкреслюють дослідники [11; 12], саме процес творчого самовираження сприяє «очищенню» та усвідомленню складного досвіду. Зміни у творчих роботах дітей виступали індикаторами їхнього психоемоційного прогресу, відображаючи внутрішні трансформації.

Аналіз кейсів двох вікових груп показав, що арттерапевтичні практики можуть бути гнучко адаптовані до віку та індивідуальних потреб. Для молодших дітей визначальним став елемент вільної гри та спонтанного вираження, тоді як для підлітків акцент зміщувався на пошук власної ідентичності, розвиток навичок соціальної взаємодії та відкриття внутрішніх ресурсів.

Важливим чинником ефективності було створення безпечного та довірливого простору, який забезпечували фахівці в області арттерапії та соціальної роботи. Саме ця атмосфера захищеності робила можливим відкритий творчий процес. Важливо підкреслити, що фахівець виступав радше у ролі помічника й фасилітатора, ніж інтерпретатора, залишаючи дітям простір для самостійності та відповідальності за власну творчість і її значення.

Безумовно, проведене дослідження має певні обмеження: невелика вибірка учасників і відсутність контрольної групи знижують рівень узагальненості висновків. Водночас якісний аналіз надав змогу отримати важливі спостереження та підкреслити практичний потенціал арттерапії як інструмента підтримки дітей різного віку в подоланні психологічних труднощів.

Висновки. Використання арттерапії у груповій соціальній роботі з дітьми, які опинилися в склад-

них життєвих обставинах є ефективним способом підтримки їхнього добробуту і адаптації. Теорії арт-терапії, які розглядають її як ресурс для безслівного вираження внутрішніх переживань, емоційного очищення та поглиблення усвідомлення власного «Я», підтверджуються результатами практичної роботи з дітьми та підлітками. Груповий формат посилює терапевтичний вплив, сприяючи розвитку навичок спілкування, підтримки один одного та формуванню відчуття приналежності. Арттерапевтичні методи створюють сприятливу атмосферу для вираження складних емоцій, пережитих внаслідок травматичних подій. Після проведених сеансів у дітей спостерігається зниження рівня тривожності, агресії та імпульсивності. Слід зауважити позитивну динаміку в сфері соціального розвитку дитини, а саме: покращення комунікативних навичок, навичок конструктивного вирішення конфліктів, підвищення самооцінки та самосприйняття; збільшення резильєнтності та покращення адаптаційних можливостей. Соціальний працівник, володіючи арттерапевтичними техніками, отримує потужний інструмент для глибокої та ефективної роботи з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, долаючи бар'єри вербального спілкування. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на розширення вибірки та використання

кількісних методів для проведення повномасштабних емпіричних досліджень з більшою вибіркою та використанням стандартизованих психологічних методик (тестів, опитувальників) для кількісного підтвердження ефективності арттерапії. Важливим напрямом є довгострокові дослідження для відстеження стійкості отриманих результатів та довгострокового впливу арттерапії на розвиток дітей. Також перспективним є вивчення ефективності арттерапії з різними категоріями дітей, зокрема з конкретними діагнозами (наприклад, РДУГ, розлади аутистичного спектру) або специфічними травмами (наприклад, сексуальне насильство, втрата близьких). Існує потреба в розробці та валідації українських програм арттерапії, а саме у створенні та апробації адаптованих до українського культурного контексту програм арттерапевтичної допомоги. Особливої уваги заслуговує дослідження супервізії в арттерапевтичній практиці, що включатиме детальне вивчення ролі та впливу супервізії на професійний розвиток соціальних працівників та якість надання послуг. Нарешті, інтеграція арт-терапії з іншими методами є важливим напрямом для дослідження ефективності поєднання арттерапії з іншими методами соціальної роботи та психологічного консультування для створення комплексних інтервенцій.

Конфлікт інтересів. Автори підтверджують відсутність фінансових, особистих чи інших інтересів, що можуть розглядатися як потенційний конфлікт інтересів щодо публікації цієї статті.

Фінансування. Робота виконана за відсутності фінансової підтримки з боку будь-яких організацій.

Доступність даних. Це теоретичне дослідження не передбачає використання додаткових наборів даних.

Використання штучного інтелекту. Інструменти штучного інтелекту не використовувались при написанні цієї роботи.

Список використаної літератури

1. Атамчук Н.М. Підвищення стресостійкості підлітків в умовах військової агресії: ресурс арт-технік: монографія. Київ: Балтія, 2023. С.30–42.
2. Вознесенська О.Л. Арт-терапія в Україні: стан та перспективи розвитку. Львівсько-Ряшівські наукові зошити: Культура – Мистецтво – Освіта – Терапія в міждисциплінарній перспективі. 2014. Вип.2. С.93–103.
3. Вознесенська О. Л. Арт-терапія як засіб психосоціального відновлення особистості. Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2015. № 3 (29). С.40–47.
4. Головатюк І.Г. Арт-терапія у зарубіжній науковій традиції. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2017. Вип.2. С.63–65.
5. Мазоха І.С. Групова арттерапія в подоланні агресивної поведінки підлітків: соціально-психологічні механізми впливу. Психологічні студії соціальної та поведінкової психології. 2025. Вип.1. Стаття 14. <https://doi.org/10.32782/psyspu/2025.1.14>.
6. Ніколенко О., Зуєнко М., Гринова М., Когут І., Ніколенко К. Арт-терапія для покращення психологічного самопочуття учнів, травмованих під час війни. Витоки педагогічної майстерності. 2023. Вип.31. С.156–166.
7. Станішевська В.І. Арт-терапія: навчальний посібник. Умань: ВПЦ «Візаві», 2022. 172 с.
8. Arriaga P., Simões C., Marques T., Rodrigues D.L. From art to insight: The role of a creative arts therapies group workshop on college students' well-being, self-awareness, and loneliness. *The Arts in Psychotherapy*. 2024. Vol.90. P.102250.
9. Collie K., Backos A., Malchiodi C., Spiegel D. Art Therapy for Combat-Related PTSD: Recommendations for Research and Practice. *Art Therapy*. 2006. Vol.23, No.4. P.157–164.
10. Gladding S. Family therapy. New Jersey: Pearson Education, 2018. 528 p.
11. Kohli S., Thakur I., Sharma K., Kakkar S. Exploring the impact of artistic expression on children's emotional well-being: A review. *International Journal of Children*. 2025. Vol.2, No.1. P.27–31.
12. Malchiodi C. A. Handbook of Art Therapy. New York: The Guilford Press, 2003. 480 p.
13. Steinhardt L. Foundation and form in Jungian sandplay: An art therapy approach. *World Journal for Sand Therapy Practice*. 2023. №1(5).. <https://doi.org/10.58997/wjstp.v1i5.33>.
14. Steinhardt L. Sand, water and universal form in sandplay and art therapy. *Art Therapy: Journal of the American Art Therapy Association*. 1998. Vol.15, No.4. P.252–260.
15. Wadson H. Art Therapy Practice: Innovative Approaches with Diverse Populations. New York: John Wiley & Sons, 2000. 464 p.

References

1. Atamanchuk, N.M. (2023). *Pidvyshchennia stresostiikosti pidlitkiv v umovakh viiskovoi ahresii: resurs art-tehnik* [Increasing adolescents' stress resistance in conditions of military aggression: The resource of art techniques]. Baltia. [in Ukrainian]
2. Voznesenska, O.L. (2014). Art-terapiia v Ukraini: stan ta perspektyvy rozvytku [Art therapy in Ukraine: Current state and development prospects]. *Lviv-Rzeszów Scientific Notebooks: Culture – Art – Education – Therapy in an Interdisciplinary Perspective*, 2, 93–103. [in Ukrainian]
3. Voznesenska, O.L. (2015). Art-terapiia yak zasib psykhosotsialnoho vidnovlennia osobystosti [Art therapy as a means of psychosocial rehabilitation of an individual]. *Current Problems of Sociology, Psychology, Pedagogy*, 3 (29), 40–47. [in Ukrainian]

4. Holovatiuk, I.H. (2017). Art-terapiia u zarubizhnii naukovi traditsii [Art therapy in the foreign scientific tradition]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Pedagogy. Social Work*, 2, 63–65. [in Ukrainian]
5. Mazokha, I.S. (2025). Hrupova art-terapiia v podolanni ahresyvnoi povedinky pidlitkiv: sotsialno-psykholohichni mekhanizmy vplyvu [Group art therapy in overcoming adolescents' aggressive behavior: Socio-psychological mechanisms of influence]. *Psychological Studies of Social and Behavioral Psychology*, 1, Article 14. <https://doi.org/10.32782/psyspu/2025.1.14> [in Ukrainian]
6. Nikolenko, O., Zuiienko, M., Hrynova, M., Kohut, I., & Nikolenko, K. (2023). Art-terapiia dlia pokrashchennia psykholohichnoho samopochuttia uchniv travmovanykh pid chas viiny [Art therapy for improving the psychological well-being of students traumatized during the war]. *Origins of Pedagogical Mastery*, 31, 156–166. <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2023.31.283380> [in Ukrainian]
7. Stanishevska, V.I. (2022). *Art-terapiia [Art therapy]*. Vizavi. [in Ukrainian]
8. Arriaga, P., Simões, C., Marques, T., & Rodrigues, D. L. (2024). From art to insight: The role of a creative arts therapies group workshop on college students' well-being, self-awareness, and loneliness. *The Arts in Psychotherapy*, 90, 102250. <https://doi.org/10.1016/j.aip.2024.102250>
9. Collic, K., Backos, A., Malchiodi, C., & Spiegel, D. (2006). Art therapy for combat-related PTSD: Recommendations for research and practice. *Art Therapy*, 23 (4), 157–164. <https://doi.org/10.1080/07421656.2006.10129335>
10. Gladding, S.T. (2018). *Family therapy*. Pearson Education.
11. Kohli, S., Thakur, I., Sharma, K., & Kakkar, S. (2025). Exploring the impact of artistic expression on children's emotional well-being: A review. *International Journal of Children*, 2 (1), 27–31.
12. Malchiodi, C.A. (2003). *Handbook of art therapy*. The Guilford Press.
13. Steinhardt, L. (2023). Foundation and form in Jungian sandplay: An art therapy approach. *World Journal for Sand Therapy Practice*, 1 (5). <https://doi.org/10.58997/wjstp.v1i5.33>
14. Steinhardt, L. (1998). Sand, water and universal form in sandplay and art therapy. *Art Therapy: Journal of the American Art Therapy Association*, 15 (4), 252–260. <https://doi.org/10.1080/07421656.1989.10759334>
15. Wadeson, H. (2000). *Art therapy practice: Innovative approaches with diverse populations*. John Wiley & Sons.

Статус статті: Отримано: 10.09.2025 Прийнято: 12.10.2025 Опубліковано: 30.10.2025

Rosokha Nataliia

Lecturer

Department of Social Work

Higher Education Institution «Open International University of Human Development 'Ukraine'»

Carpathian Institute of Entreprising, Khust, Ukraine

USING ART THERAPY METHODS IN GROUP DEVELOPMENTAL-CORRECTIVE WORK WITH CHILDREN: THEORETICAL JUSTIFICATIONS AND PRACTICAL EXAMPLES OF SOCIAL CHANGE

Abstract. Contemporary social risks associated with military conflicts, economic difficulties, and general instability significantly affect the psycho-emotional state of children, creating conditions for the emergence of anxiety and depressive symptoms, behavioral problems, and difficulties in socialization. This emphasizes the need for effective psycho-pedagogical support methods, among which art therapy holds a special place as a safe and natural tool for emotional expression. The aim of the study: theoretical justification and analysis of the possibilities of applying art therapy methods in work with children of different ages to reduce emotional tension, develop communication and social skills, and promote their integration into the group. The study employed a combination of theoretical methods (analysis, generalization, systematization of scientific literature, comparative analysis) and empirical methods (observation, analysis of creative works, case study). Art therapy contributes to a reduction in manifestations of anxiety, aggression, and emotional tension, stimulates the development of creativity and self-expression, and fosters a positive social experience. In younger children, an increase in emotional stability and improvement in communication skills were observed, while older children demonstrated higher levels of self-reflection, adequate self-esteem, and constructive conflict resolution skills. The effectiveness of using art therapy methods in developmental-corrective work with children and demonstrate their importance as a tool for socio-psychological support in crisis conditions. Furthermore, the research highlights the potential of art therapy to complement traditional educational and rehabilitation approaches by offering children opportunities for safe self-discovery, emotional resilience, and strengthened peer relationships. Integrating art therapy into social work and educational practices is essential for fostering children's well-being and ensuring their adaptation in times of social turbulence.

Keywords: art therapy, group work, developmental-corrective methods, children, social adaptation.